

3. CARACTERÍSTICAS SOCIOLINGÜÍSTICAS DA MOSTRA

3.1 Caracterización xeral da mostra

A distribución da mostra estudiada caracterízase, en liñas xerais, polas seguintes peculiaridades:

1. *Hábitat de procedencia.* Trátase dunha poboación fundamentalmente oriunda de Galicia con reducidas achegas foráneas. A primeira representa o 95.2% do total, mentres que as segundas supoñen cerca do 5% da mostra. Segundo o tipo de hábitat, a maior parte procede do medio rural (60.7%); a orixe urbana está representada por un 17.4% e o resto é oriundo de entidades intermedias. Por enclave xeográfico (costeiro/interior), case a metade provén da zona costeira, o 41.6% do interior e algo menos do 10% da montaña.

2. *Hábitat de asentamento.* Segundo o lugar de residencia o maior índice corresponde ó asentamento rural (51.6%), a quinta parte vive na cidade, o 16.2% na zona periurbana e o 12.2% nunha vila. Por continuo costeiro/interior, 6 de cada 10 entrevistados habitan na costa e un 40% no interior. Por caracterización socioeconómica deste hábitat, case un tercio da poboación está asentada no nivel baixo (rural e intermedio), o 43.6% no medio baixo (rural e intermedio) e un 15% no medio baixo urbano. O medio alto urbano supón un 5.2%. Por razóns operativas, en moitos casos agrúpanse en rural, vila e urbano.

3. *Mobilidade.* A mostra recolle unha forte afinidade entre orixe galega e residencia en Galicia. Só un 13.7% dos entrevistados viviu fóra, o 86.3% residiu sempre neste territorio. Dos que residiron fóra, case a metade só o fixo durante 5 anos, o 75% estivo menos de dez anos. A metade desta poboación viviu no resto de España e a outra metade residiu no estranxeiro. Por outra banda, a cuarta parte dos nados fóra de Galicia chegou ó país antes de cumprí-los 6 anos, e a metade antes de face-los 12.

4. *Sexo.* O reparto por sexo vén corresponderse coa distribución real da poboación maior de 16 anos. A mostra recolle un 46.8% de homes e un 53.2% de mulleres.

5. *Idade.* As frecuencias por idade foron agrupadas segundo os seguintes tramos: 16-25, período considerado de 'formación-entrada no

mundo laboral' nun senso amplo, 18.6%; 26-40 anos, de 'constitución familiar', 21.8%; 41-60 anos, de 'consolidación laboral e familiar', 32%; e de 61 en adiante, de 'xubilación', 27.6%.

6. *Socioprofesional.* A distribución por profesións aparece recollida na táboa seguinte:

Táboa 2. *Profesión dos entrevistados*

Valores	frec.	%	% acumda.
empresarios con asalariados	1	.2	.2
profesións liberais	2	.4	.6
comerciantes, autónomos, artesáns	24	4.8	5.4
agricultores	98	19.6	25.0
oficios independentes	36	7.2	32.2
cadros, técnicos e funcionarios superiores	5	1.0	33.2
cadros, técnicos e funcionarios medios	13	2.6	35.8
oficiais das forzas armadas	1	.2	36.0
administrativos, oficinistas, outros funcionarios	13	2.6	38.6
empregados de comercio e servicios	13	2.6	41.2
obreiros cualificados.	46	9.2	50.4
obreiros non cualificados	39	7.8	58.2
suboficiais das forzas armadas, gardas civís	3	.6	58.8
mariñeiros	16	3.2	62.0
parados	3	.6	62.6
amas de casa	134	26.8	89.4
estudiantes	52	10.4	99.8
outras situacións	1	.2	100.0
TOTAL	500	100.0	100.0

Segundo a autoestimación da clase á que pertencen os entrevistados, case a cuarta parte considérase da clase baixa, o 42.2% da media-baixa, arredor dun tercio da media e só un 0.2% pertencería á clase media-alta.

7. *Sociocultural.* O nivel dominante na mostra é o dos estudos primarios que representa un 70% do total (32.6% con estudos incompletos, e 37.6% completos). Séguenlle en frecuencia os estudos de F.P. e Bacharelato, que supoñen o 17% da mostra. Os índices máis baixos corresponden ó 5.6% que fixo unha carreira e ó 7.2% que non posúe estudos. Por outra parte, un 98.2% sabe ler, e un índice semellante (97.2%) sabe escribir.

8. *Ideolóxico.* Este trazo tomouse como unha referencia indirecta dunha probable ideoloxía. En ningún caso ten máis valor có de mero contraste do posible influxo ideolóxico sobre as conductas, crenzas e actitudes lingüísticas dos entrevistados. O cadro seguinte recolle a opción política dos entrevistados segundo a súa tendencia habitual de voto. Nótese o

alto índice de casos non computados, a maioría deles debidos á vontade do entrevistado de absterse na resposta.

Táboa 3. *Partido político que adoita vota-lo entrevistado*

Partido	frec.	%	%acumda.
BNG	35	12.9	12.9
CDS	15	5.5	18.5
CG	3	1.1	19.6
EU	11	4.1	23.7
PP	81	29.9	53.6
PSG-EG	25	9.2	62.8
PSOE	85	31.4	94.2
outros	16	5.9	100.0
TOTAL	500	100.0	100.0
Casos válidos 271		Casos non computados 229	

9. *Lingua habitual.* En liñas xerais, poderíamos admitir que dous tercios da poboación se encontran instalados no galego (un 34.8% declara falar habitualmente só nesta lingua e un 32.4 usala maioritariamente) e un tercio no castelán (a quinta parte falaría maioritariamente en castelán e un 12% só neste idioma). Por outra banda, máis da metade dos entrevistados (58.8%) tivo o galego como lingua materna. Un tercio, en cambio, aprendeu a falar en castelán. Só un 7.6% se considera bilingüe inicial.

3.2 Competencia lingüística

Ó lado das preguntas relacionadas co uso e as actitudes dos falantes ante as linguas é imprescindible recoller información básica da competencia lingüística dos entrevistados. No cuestionario introducimos preguntas relacionadas coas destrezas lingüísticas tanto dende o punto de vista da produción coma da recepción en relación coas dúas linguas. Na maior parte dos casos as porcentaxes son elevadísimas, de tal xeito que pode dicirse que practicamente toda a poboación da nosa mostra é bilingüe receptiva³. As seguintes porcentaxes non deixan lugar á dúbida:

- o 97.2% sabe escribir.
- o 98.2% sabe ler.
- o 99.4% entende o galego.
- o 94.2% sabe falar galego.
- o 94.2% sabe falar castelán.

³ Fálase de *bilingüismo receptivo* (tamén chamado *bilingüismo pasivo*) cando a persoa comprende unha segunda lingua, sexa na forma escrita, na forma falada ou en ambas, pero que non necesariamente a fala ou a escribe. (Baetens, H.B., *Bilingualism: Basic Principles*. Multilingual Matters, Clevedon, 1986).

Onde si aparecen diferencias importantes é na reposta á pregunta '¿sabe escribir galego?'. Neste caso a porcentaxe baixa ó 35.3%. Ó se-la escritura un sistema substitutivo que non se adquire por interacción espontánea senón que necesita unha aprendizaxe progresiva, resulta comprensible que sexa o sector da poboación que estudiou galego na escola aquel que en maior medida saiba escribilo. No cruzamento entre as dúas variables un 87.5% dos que si estudiaron galego na escola⁴ sabe escribir en galego; ó lado disto, hai que destacar un 23% que declara saber escribir en galego sen que estudiaran esta lingua na escola. A similitude das dúas linguas tamén se estende á escritura, polo que se comprende que haxa individuos que despois de estudar unha soa lingua afirman poder escribir nas dúas:

Táboa 4. Capacidade para escribir en galego e estudio de galego na escola.

Escribe galego	Estudou galego na escola	
	si	non
si	87.5%	23.0%
non	12.5%	77.0%

Ó lado desta táboa, presentamos aquela que establece as correlacións entre os estudos feitos polos entrevistados e a habilidade para escribir en galego, xa que poden completa-lo anterior. As porcentaxes máis elevadas danse naqueles que teñen estudos medios, chegando a un 68.1%, fronte ó 35.3% dos que teñen estudos superiores. As distincións de clase social aparecen máis explicitamente nos que teñen estudos superiores que pertencen á clase social instalada maioritariamente no castelán. Por outro lado, o 45% dos que teñen estudos medios son menores de 25 anos, é dicir, os que máis posibilidades tiveron de estudar galego na escola. A porcentaxe dos que poden escribir en galego baixa ata un 10.7% nos que teñen estudos superiores, fronte a un 64.3% que teñen entre 26 e 40 anos, ou un 25% que teñen entre 41 e 60 por ter maior idade, o que probablemente implica menor grao de formación escolar en lingua galega. Na táboa seguinte aparecen as porcentaxes da correlación dos estudos coa habilidade para escribir en galego:

Táboa 5. Habilidade para escribir en galego segundo estudos

Escribe galego	Estudios			
	ningún	primarios	medios	superiores
si	19.0%	28.8%	68.1%	35.3%
non	81.0%	71.2%	31.9%	64.7%

⁴ Os que estudiaron galego na escola representan un 22.6% do total da mostra.

Polo subliñado no parágrafo anterior parece claro que son os máis novos os que máis saben escribir en galego: a diminución é progresiva en canto nos achegamos ós grupos de maior idade: do 84% dos menores de 25 anos ata o 17.3% dos que teñen máis de 60 anos. Sen embargo, as diferencias son tamén cualitativamente diferentes, xa que o salto máis brusco se dá entre os de menos de 25 anos (84%) e os que teñen entre 26 e 40 anos (33.3%).

A avaliación dos falantes da súa competencia tanto en galego coma en castelán presenta algúns resultados interesantes. Como era de esperar, as porcentaxes de individuos que pensan que o seu galego non é bo son significativamente superiores ás correspondentes do castelán. A pesar de que, como consecuencia da dispersión das respostas, non podemos presentar asociacións estatisticamente significativas, observamos que este feito aparece tanto en individuos do medio urbano coma do rural.

Gráfico 1. ¿COMO CRE QUE É O SEU GALEGO?

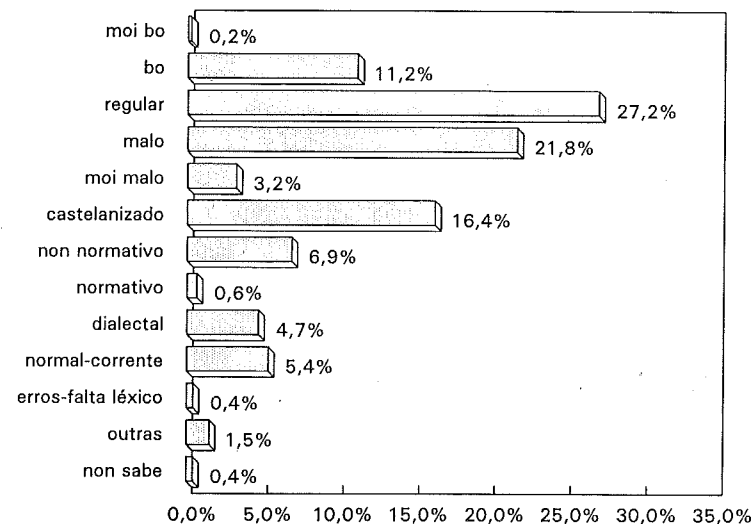

Gráfico 2. ¿COMO CRE QUE E O GALEGO DA SUA ZONA?

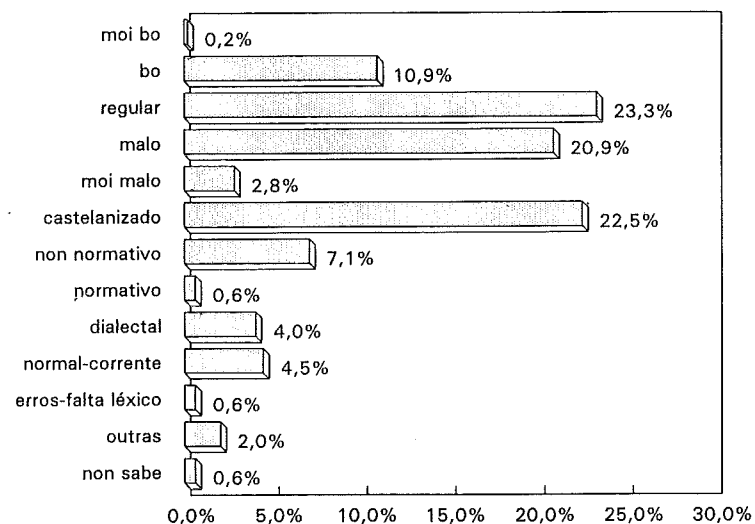

Gráfico 3. ¿COMO CRE QUE É O SEU CASTELÁN?

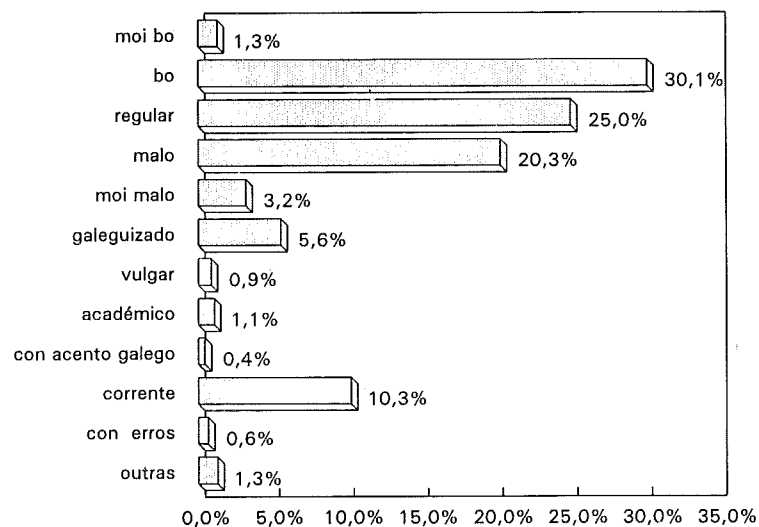
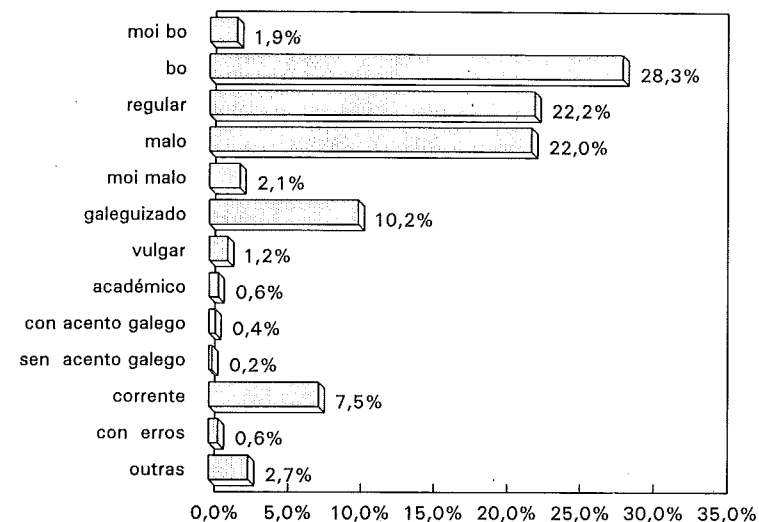

Gráfico 4. ¿COMO CRE QUE É O CASTELÁN DA SÚA ZONA?

Mentres que as avaliacións do galego como 'moi bo/ bo' (tanto o propio coma o do contorno) non chegan ó 12%, as equivalentes do castelán superan o 30%. Sen embargo, as avaliacións 'malo/ moi malo' chegan, tanto no galego coma no castelán, ó 24%.

Ademais, ó investiga-la lingua propia e a da zona, para o galego atopamos porcentaxes de 'castelanizado' do 16,4% e o 22,5% respectivamente, mentres que no castelán a opción 'galeguizado' a penas chega ó 5,6% nun caso e ó 10,2% no outro. As opcións 'non normativo' (6,9% e 7,1%) e 'dialectal'⁵ (4,7% e 4%) que aparecen para o galego incrementan as avaliacións de signo negativo. No caso do castelán, unicamente destaca a opción 'corrente' (10,3% e 7,5%), que no galego presentaba unhas frecuencias arredor do 5%.

Os resultados que se observan reflicten, por tanto, unha peor estimación da calidade do galego, tanto o propio coma o do contorno, en relación coa do castelán. Para comprender este feito hai que ter en conta,

⁵ Dentro de 'non normativo' incluímos aqueles casos en que os entrevistados salientaron na súa resposta ante todo o feito de non fala-lo galego que dalgún xeito consideraban *estándar*; e en 'dialectal' os que pensaban que o seu galego non posuía a calidade do doutra zona que ofrecían como modelo. Lémbrese que, dado o carácter experimental do traballo, se deixou que o entrevistado dese a súa resposta sen orientación ningunha, para despois asignarlle unha categoría en gabinete, polo que moitas delas son etiquetas creadas a posteriori para resumi-la opinión do entrevistado.

ademais, que o groso das opinións negativas sobre o galego están dispersas en moitas variables, a diferenza do castelán onde estas se concentran fundamentalmente en 'malo/moi malo'.

3.3 Lingua inicial

Neste apartado presentáremo-los datos máis destacados sobre a lingua inicial da poboación, no conxunto da mostra primeiro, e en varios subconxuntos da mesma a continuación, para poñer de manifesto a influencia que o tipo de hábitat, a clase social e a idade exercen sobre a distribución da lingua materna.

No conxunto da mostra, os datos son claramente favorables ó galego: o 58.8% afirma que aprendeu a falar primeiro en galego, o 33% en castelán, e o 7.6% nas dúas linguas á vez. Sumando as dúas opcións nas que figura o galego, este sería a lingua inicial (ou unha das linguas iniciais) do 67% da poboación.

Segundo o hábitat (simplificando as categorías do cuestionario e reducíndoas a tres: rural, vila e urbano), observamos na táboa 6 a forte castelanización do medio urbano: o 68.7% aprendeu a falar primeiro en castelán, fronte ó 46.1% nas vilas e o 12.1% no medio rural. O galego, en cambio, é a lingua inicial do 82.4% dos entrevistados neste último medio, fronte ó 25.3% no hábitat urbano. As vilas teñen case as mesmas porcentaxes para o galego e para o castelán (cunha lixeira vantaxe para esta última lingua), e son o medio que máis favorece a formación de bilingües iniciais (o 12.8%), que duplican ós outros dous tipos de hábitat.

Táboa 6. Lingua inicial segundo o hábitat

Lingua inicial dos entrevistados	Hábitat de residencia		
	rural	vila	urbano
castelán	12.1%	46.1%	68.7%
as dúas	5.5%	12.8%	6.1%
galego	82.4%	41.1%	25.3%

Segundo a clase social (táboa 7), o galego é a lingua inicial do 86.9% dos entrevistados que se consideran de clase social baixa e do 61.9% dos de clase media-baixa; na clase media hai un claro predominio do castelán como lingua de socialización: só algo máis dun tercio aprenderon a falar primeiro en galego (fronte a máis da metade que o fixeron en castelán). En canto ós bilingües iniciais, a clase baixa é a que ten a porcentaxe menor.

Táboa 7. Lingua inicial segundo o hábitat

Lingua inicial dos entrevistados	Autoavaliación da clase social		
	baixa	medio baixa	media
castelán	9.0%	29.0%	56.1%
as dúas	4.1%	9.0%	8.5%
galego	86.9%	61.9%	35.4%

O cruzamento da lingua inicial coa idade (táboa 8) pon de manifesto unha tendencia evidente ó abandono progresivo da transmisión interxeracional do galego: sendo a lingua inicial do 81.2% dos falantes que superan os oitenta anos de idade, vai descendendo en cada grupo de idade, ata só o 22.8% nos que teñen entre 16 e 25 anos. Correlativamente, o castelán vai aumentando a medida que a poboación é máis nova, con case dous tercios de castelanfalantes iniciais no grupo de menor idade. En canto ós bilingües iniciais, seguen a mesma pauta de distribución có castelán: aumentan a medida que a idade diminúe.

Táboa 8. Lingua inicial segundo a idade

Lingua inicial dos entrevistados	Idade			
	16 a 25	26 a 40	40 a 60	máis de 60
castelán	64.1%	41.7%	24.7%	15.2%'
as dúas	13.0%	12.0%	5.1%	3.6%
galego	22.8%	46.3%	70.3%	81.2%

Na táboa 9 presentámo-los datos correspondentes ó tipo de hábitat na poboación que ten de 16 a 40 anos. A distribución a primeira vista é sorprendente: a porcentaxe de galegofalantes iniciais é superior en tódolos tipos de hábitat á da táboa 6, na que non se introducía o factor idade, e posto que, como xa vimos, as porcentaxes de galegofalantes iniciais diminúen coa idade, era previsible que ó excluír-los grupos de máis idade, diminuíse tamén a porcentaxe de galegofalantes iniciais en tódolos tipos de hábitat. Tamén resulta sorprendente que a poboación urbana (columna da dereita) presente máis galegofalantes que a columna correspondente da táboa 6 (onde estaban incluídos tódolos entrevistados), e que os datos estean moi próximos ós que figuran na columna do medio da táboa 6, correspondentes ás vilas. O reducido tamaño da mostra, que, como se explicou na introducción, non perseguía a representatividade estatisticamente óptima, senón a experimentación do cuestionario e da metodoloxía xeral de recollida de datos, obríganos a ser cautelosos na interpretación. Con todo, a mostra, cuantitativamente pequena, foi escollida mediante un rigoroso procedemento aleatorio, polo que podemos afirmar que as pautas xerais que presentan os datos se corresponden coas reais na comarca explorada, cunha marxe de erro algo maior cá estatisticamente óptima, pero pequena dabondo como para non quitarlles validez ás tendencias evidentes (aínda que si ás porcentaxes precisas).

Táboa 9. Lingua inicial, segundo o hábitat, nos menores de 41 anos

Lingua inicial dos entrevistados	Hábitat de residencia		
	rural	vila	urbano
castelán	3.7%	26.5%	40.9%
as dúas		5.9%	13.6%
galego	96.3%	67.6%	45.4%

Unha primeira posibilidade de explicación podería vir dos fortes movementos de poboación experimentados pola comarca, cun forte trasvasamento de poboación rural a Ferrol e os seus arredores entre, aproximadamente, 1950 e 1970. Unha segunda posibilidade, que pode actuar conxuntamente coa anterior, é que haxa un salto moi grande na perda da transmisión do galego no grupo dos máis novos, en comparación cunha perda máis gradual nos outros grupos de idade.

A táboa 10 non deixa lugar a dúbidas sobre esta última posibilidade: no grupo de 16 a 25 anos o castelán é a lingua inicial de case a totalidade da submostra urbana (o 95.2%), de máis das tres cuartas partes da submostra vilega (o 78.4%), e de case o 30% da submostra rural. Esta última é a que ten agora a maior porcentaxe de bilingües iniciais (26.5%), desaparecidos xa da submostra urbana e cun peso na vilega menor có amosado na táboa 6: parece evidente que son os sectores tradicionalmente galegófonos os que producen máis bilingües iniciais, como unha fase de transición na tendencia á perda da transmisión interxeracional da lingua; en cambio, cando un sector da poboación está xa claramente castelanizado, as porcentaxes de bilingües iniciais diminúen.

Táboa 10. *Lingua inicial, segundo o hábitat, nos menores de 26 anos*

Lingua inicial dos entrevistados	Hábitat de residencia		
	rural	vila	urbano
castelán	29.4%	78.4%	95.2%
as dúas	26.5%	8.1%	
galego	44.1%	13.5%	4.8%

En canto á primeira posibilidade apuntada, non temos datos precisos sobre os movementos de poboación na comarca estudada, pero cómpre destacar que na submostra urbana que ten entre 25 e 40 anos de idade hai un 31% que naceron fóra da cidade, a maior parte deles en ámbito rural, mentres que na submostra urbana que ten de 16 a 25 anos non hai ningún que naceu en ámbito rural, e só un 4.8% naceu en vilas. Podería ser, pois, o impacto desa poboación procedente do ámbito rural o que explique as diferencias entre os datos das táboas 6 e 9: a maior porcentaxe de galegofalantes iniciais nas cidades cando se exclúen os grupos de máis idade sería debida á contribución poboacional feita a Ferrol polas zonas rurais. Pero unha vez que esa contribución cesa, o proceso de castelanización das xeracións máis novas chega practicamente ó seu remate, por eliminación do galego como lingua de socialización.